Kriminaalihuollon tukisäätiön lausunto eduskunnan lakivaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle vankeuslain ja tutkintavankeuslain tupakointia koskevien säännösten muuttamisesta annetun hallituksen esityksen (HE 165/2020 vp) täydentämisestä

Täydentävässä hallituksen esityksessä lähdetään perustuslakivaliokunnan lausunnon mukaisesti siitä, että tupakointi vankiloiden sisätiloissa on kielletty. Suljettujen vankiloiden vangit pääsisivät ulkoilun yhteydessä tupakoimaan. Avovankiloissa tupakointi olisi sallittu ulkona. Avovankiloissa tilanne ei juurikaan muuttuisi nykyisestä. Nykyisinkin tupakointi tapahtuu pääosin ulkona, jonne vangit pääsevät vapaasti liikkumaan.

Tupakointimahdollisuuksien järjestämistä vankiloiden sisätiloissa on selvitetty aiemmin ja todettu, ettei tupakointia ole mahdollista järjestää siten, ettei altistumisia tupakansavulle tapahtuisi. Tämän osalta säätiö yhtyy selvitykseen: vankilaolosuhteissa ei voida tupakkalaissa esitetyllä tavalla riittävästi varmistua, ettei tupakansavu leviä tupakointitilan ulkopuolelle osastojen sisäilmaan.

Esityksen mukaan tupakointimahdollisuus tulisi suljetuissa vankiloissa tarjota vähintään kerran päivässä ulkoilun ajan, mikä olisi tupakointimahdollisuuden vähimmäistaso. Tupakointimahdollisuuksia voitaisiin tarjota useammankin kerran päivässä, mikäli tämä muiden toimintojen vaarantumatta olisi mahdollista. Esityksen lähtökohta siitä, että tupakointi ei saisi haitata vankilan muiden toimintojen järjestämistä, on tärkeä ja säätiö on sitä jo aiemmin esittänytkin.

Käytännössä useampien tupakointimahdollisuuksien järjestäminen tulee olemaan hankalaa avoimemmissakin vankiloissa ja vankiloiden osastoilla päiväjärjestyksen ja henkilöstöresurssin takia, jolloin minimitasosta tulee helposti maksimitaso. Tupakoinnin rajoitus osuu kipeimmin hyvin suljetuissa oloissa oleviin, jotka viettävät paljon aikaa selleissään ja joilla on vain vähän toimintamahdollisuuksia. Tupakointi on ollut keino kuluttaa aikaa tilanteissa, jossa ei ole mitään tekemistä. Toimintojen määrä monilla osastoilla on entisestään vähentynyt ensin pandemiasta johtuvista syistä ja nyttemmin myös henkilöstöpulan ja Rikosseuraamuslaitoksen tietojärjestelmäuudistuksen takia. Tietojärjestelmäuudistus on vähentänyt henkilöstön lähityöhön käytettävissä olevaa aikaa. Tupakoinnin rajoittamisen haitat olisivat huomattavasti vähäisempiä, mikäli vangeille pystyttäisiin järjestämään mielekästä ja kuntouttavaa toimintaa nykyistä useammin ja laajemmin.

Vangit voisivat esityksen mukaan ostaa normaalisti kanttiinista tupakointituotteita, tupakointi- ja sytytysvälineitä. Näiden hallussapitoa voitaisiin tupakointimahdollisuuden ulkopuolella rajoittaa vankilan järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi. Säätiö katsoo, että rajoittaminen olisi välttämätöntä, jotta sisätilojen tupakointikielto voisi toteutua. Tupakkatuotteita tulee joka tapauksessa valvonnasta huolimatta kulkeutumaan vankiloihin sisälle. Ulkoilun yhteydessä poltettavien savukkeiden määrää ei sen sijaan rajoitettaisi, mikä olisi hyvin perusteltua.

Esityksen mukaan vangeille tulisi oikeus lääketieteellisten tarpeidensa mukaisiin tupakoinnin lopettamisen tukitoimiin. Säännös kattaisi Käypä hoito -suosituksen mukaisen tuen eli nikotiinikorvaustuotteet, yksilö- ja ryhmätuen ja tarvittaessa lääkehoidon. Nikotiinikorvaustuotteita annettaisiin vangeille korvauksetta pääsääntöisesti 2-3 kuukauden ajan. Säätiö pitää erittäin tärkeänä jokaisen vangin tuen tarpeen arviointia Vankiterveydenhuollon yksikössä (käytännössä ilmeisesti ainakin vankilaan tulevien osalta terveystarkastuksen yhteydessä) ja arvion perusteella tehtävää tuen kestoa. Tavanomaisesti 2-3 kuukauden hoitojakso riittää vieroitusoireiden poistamiseen, mutta osa hyötyy pidemmästä hoitoajasta.

Tupakointimahdollisuuden järjestäminen suljetuissa vankiloissa edellyttää valvontahenkilökunnan lisäresurssia. Esityksessä ehdotetaankin Rikosseuraamuslaitokselle lisää 40 henkilötyövuotta (2 miljoonan euron kustannukset), mikä tarkoittaisi 2-3 henkilötyövuotta jokaiseen suljettuun vankilaan. Tämä riittänee siihen, että tupakointimahdollisuus pystyttäisiin toteuttamaan ulkoilujen yhteydessä.

Esityksen mukaan Rikosseuraamuslaitokselle aiheutuisi 350 000 euron kustannukset nikotiinikorvaushoitotuotteista ja 300 000 euron kustannukset tukitoimien järjestämisestä. Tukitoimet sisältäisivät henkilökunnan kouluttamisen tupakan vieroitusoireiden käsittelyyn ja tukiryhmien järjestämisen yhdessä Vankiterveydenhuollon kanssa. Rahoitus on alkuperäistä esitystä huomattavasti suurempi, mikä onkin välttämätöntä. Rahoitukseen ei ilmeisesti kuitenkaan sisälly lisähenkilöstön palkkaamista vaan lähdetään siitä, että erityishenkilöstö osallistuisi olemassa olevien tehtäviensä lisäksi vankien tukiryhmiin ja vieroitusoireiden käsittelyyn. Erityishenkilöstön työmäärä on kohtuuton jo tällä hetkellä eivätkä kaikki apua ja tukea tarvitsevat vangit tule autetuiksi. Järjestöiltä tukipalvelujen ostaminen on mahdollista, mutta näitä palveluja ei ole toistaiseksi kovin runsaasti olemassa.

Vankiterveydenhuollon yksikölle esitetään kolmea henkilötyövuotta lisää tukitoimenpiteiden alkuarviointiin ja tupakan vieroitusoireita käsittelevään ohjaukseen (150 000 euron kustannukset). Lisähenkilöstö on hyvin tarpeellinen. Epäselväksi kutienkin jää, miten kolme henkilötyövuotta jaettaisiin vankiloiden poliklinikoille. Lääkehoitoa annettaisiin arviolta 500 vangille, mistä aiheutuisi kustannuksia 100 000 euroa.

Säätiö on esittänyt edellisessä lausunnossaan maaliskuussa 2021 vähintään vuoden siirtymäaikaa. Esityksen mukaan laki astuisi voimaan kesällä 2023, jolloin siirtymäaikaa jäisi puolisen vuotta. Säätiö katsoo, että ehdotettu lain voimaantulo tapahtuu liian pian. Ennen lain voimaantuloa olisi pystyttävä rekrytoimaan tarvittava henkilöstö ja aloittamaan tukitoimet. Henkilöstön rekrytoinnissa on monin paikoin haasteita ja tukitoimien tarjonta olisi aloitettava jo hyvissä ajoin ennen lain voimaantuloa, mikä helpottaisi siirtymävaihetta ja vähentäisi ongelmia. Vankilassa olevia ja tuomiota suorittamaan tulevia olisi myös informoitava muutoksesta hyvissä ajoin. Näin tuomiota suorittamaan tulevat pystyisivät jo ennakolta varautumaan tupakointimahdollisuuksien vähenemiseen.

Sanna Sunikka — Marjatta Kaurala

Toimitusjohtaja — Kriminaaliasiamies